

Agnieszka Barcik, Piotr Dziwiński¹
Akademia Techniczno-Humanistyczna

Restrukturyzacja wierzytelności jako forma zarządzania przedsiębiorstwem. Analiza wybranych instrumentów prawnych. Część druga²

Wprowadzenie

Opracowanie stanowi kontynuację analizy wybranych instrumentów prawnych służących restrukturyzacji wierzytelności w ramach procesu zarządzania przedsiębiorstwem. W części drugiej opracowania skoncentrowano się na charakterystyce instytucji dyskonta weksli i cesji wierzytelności.

Dyskonto weksli

Rozwój obrotu wekslowego spowodował pojawienie się nowych postaci umów bankowych, związanych z takim obrotem. Chodzi tu głównie o umowę o dyskonto (redyskonto) weksla oraz umowę forfaitingu wierzytelności wekslowej [1].

Regulacja prawna umowy o dyskonto jest bardzo ogólna i fragmentaryczna. Podstawowe regulacje umów dyskontowych zostały zawarte w regulaminach poszczególnych banków, przy czym wskazać należy na zasadniczą zbieżność w zakresie określania podstawowych zasad tzw. procedury dyskontowania i leżących u jej podłoża podstawowych stosunków prawnych.

Dyskonto jest zakupem weksla przed terminem płatności z potrąceniem z góry odsetek dyskontowych. Nabycie weksla następuje w trybie przewidzianym przepisami prawa wekslowego, tj. przez umieszczenie na wekslu indosu oraz wręczenie weksla bankowi, na który prawa z weksla się przenosi. W umowie dyskontowej występują: bank nabywający weksel, zwany bankiem dyskontującym oraz podmiot przenoszący prawo z weksla, zwany dyskonterem.

Pod względem gospodarczego celu transakcji forfaitingowej a także samego obiegu weksla, forfaiting wykazuje cechy podobne do tradycyjnego dyskonta weksli, polegającego na nabywaniu przez bank weksli przed terminem ich płatności, po potrąceniu stopy dyskontowej. W odniesieniu do banku dyskonto spełnia funkcję o charakterze lokacyjnym. Lokata jest płynna, bowiem nabyty weksel może w każdym momencie zostać odsprzedany, a więc redyskontowany na rzecz innej instytucji finansowej. Ponadto, lokata taka jest pewna, gdyż podlega prawu wekslowemu a także rentowna, ponieważ opłaty i prowizje pobierane są z góry [2]. Zasadniczym celem dyskonta weksli, który wykazuje cechy zbieżne z forfaitingiem w stosunku do zwykcy weksla, jest funkcja kredytowa. Zbywca wierzytelności uzyskuje bowiem możliwość jej spieniężenia przed datą wymagalności. Można zatem sformułować twierdzenie, że pod względem gospodarczego celu obydwu porównywanych instytucji nie ma podstaw do wyodrębnienia w zakresie obrotu wekslowego stosunku forfaitingu. Pomimo tego, nie można zanegować jednak faktu, że pomiędzy dyskontem weksli a forfaitingiem istnieje sporo różnic, które dotyczą m. in. charakteru oraz zabezpieczeń wierzytelności, a także kręgu podmiotów (adresatów) tychże instytucji prawnych. Zasadniczą jednak różnicą między dyskontem a forfaitingiem, pozwalającą na wyodrębnienie forfaitingu jako odrębnego stosunku prawnego, jest kwestia odpowiedzialności za wypłacalność dłużnika. W przypadku forfaitingu, w razie bezskutecznego upływu terminu zapłaty przez dłużnika, wyłączona zostaje możliwość zwrotnego poszukiwania od zbywcy zaspokojenia wierzytelności wekslowej. Ponosi on odpowiedzialność tylko za to, że wierzytelność faktycznie istnieje w chwili zawierania umowy. Odmiennie rzecz ta wygląda w przepisach prawa wekslowego. Otóż w zgodzie z brzmieniem art. 9 prawa wekslowego, wystawca weksla trasowanego odpowiada za przyjęcie i za zapłatę weksla. Od odpowiedzialności za przyjęcie weksla może on zostać zwolniony, natomiast zastrzeżenie, w którym wystawca zwalnia się od

¹ dr A. Barcik, adiunkt, Akademia Techniczno-Humanistyczna, Wydział Zarządzania i Informatyki, Zakład Prawa; dr P. Dziwiński, adiunkt, Akademia Techniczno-Humanistyczna, Wydział Zarządzania i Informatyki, Zakład Prawa.

² Artykuł recenzowany.

odpowiedzialności za zapłatę, uważa się za nienapisane. Jak widać zatem, pomiędzy praktyką forfaitingu wekslowego a prawem wekslowym występuje rozbieżność. W praktyce, sprzeczność tę można wyeliminować w drodze pisemnego oświadczenia instytucji forfaitingowej, w którym zrzeka się ona wszelkiego prawa regresu wobec zbywcy wierzytelności inkorporowanej w wekslu trasowanym, z jednoczesnym zapewnieniem, że wszyscy jej następcy prawni również nie będą dochodzić należności. W świetle prawa wekslowego oświadczenie takie nie wywołuje wprowadzenia skutków prawnych, niemniej jednak pozostaje skuteczną metodą „zneutralizowania” odpowiedzialności zbywcy za zapłatę sumy weksla trasowanego [3]. Jeżeli jednak, instytucja forfaitingowa bądź jej następcy prawni, pomimo złożonego oświadczenia, skierowali do zbywcy roszczenie o zapłatę, nie mógłby on uwolnić się od odpowiedzialności opartej na przepisach prawa wekslowego. W takiej sytuacji podlegałby jednak ochronie wynikającej z prawa cywilnego. Mógłby bowiem dochodzić od instytucji forfaitingowej naprawienia szkody wyrządzonej przez niedotrzymanie zapewnienia złożonego w umowie, które w zasadzie posiada postać odpowiedzialności gwarancyjnej, jaką na siebie przejęła instytucja forfaitingowa.

Do dalszych różnic, występujących pomiędzy forfaitingiem a dyskontem weksli, zaliczyć należy:

1. przedmiotem forfaitingu wekslowego są zawsze prawa z weksla, bez prawa regresu do indosanta, który przenosi własność weksla na bank, natomiast przy dyskoncie weksli przedmiotem są prawa z weksla, zarówno z formą regresu jak i bezregresową w stosunku do indosanta,
2. przedmiotem forfaitingu są wierzytelności średnio lub długoterminowe, natomiast przy dyskoncie przedmiotem są weksle krótkoterminowe,
3. przy forfaitingu zawsze występują zabezpieczenia, natomiast przy dyskoncie zazwyczaj nie występują,
4. przy forfaitingu na podstawie jednostkowej transakcji nabywana jest jedna wierzytelność, natomiast w ramach dyskonta zawierane są z reguły dodatkowe o otwarcie linii dyskontowych,
5. przedmiotem forfaitingu są wierzytelności o znacznej wartości,
6. a przy dyskoncie o wartości znacznie niższej.

Cesja wierzytelności

Obrót wierzytelnościami bywa także łączony z cesją wierzytelności [4],[5]. Przepis art. 509 §1 k.c. definiuje cesję (przelew) jako przeniesienie przez wierzyciela wierzytelności na osobę trzecią. Zgodnie z jego brzmieniem wierzyciel może bez zgody dłużnika dokonać cesji wierzytelności na osobę trzecią, chyba że sprzeciwiałoby się to ustawie, zastrzeżeniu umownemu albo właściwości zobowiązania [6]. Po analizie treści wcześniej przybliżonych umów nasuwają się wnioski, z których wynika, że cesja wierzytelności jest tylko jednym z elementów składowych umów forfaitingu oraz faktoringu. Porównanie forfaitingu i faktoringu do cesji skłania do stwierdzenia, iż umowy te są znacznie bogatsze w swej treści, zaś umowa cesji niejako zawiera się w nich, jako element konstrukcyjny całej transakcji [7]. Ponadto dodać wypada, że forfaiting jak i faktoring nie mogą być utożsamiane z przelewem wierzytelności pieniężnych. Instytucje te dzieli zbyt wiele różnic. Wśród różnic występujących pomiędzy omawianymi instytucjami wskazać należy w pierwszej kolejności na fakt, iż w przypadku cesji, wierzytelności mogą być przelewane nie tylko pod tytułem odpłatnym, ale i nieodpłatnym (darmym) [7]. W przypadku forfaitingu oraz faktoringu zbycie wierzytelności jest zawsze odpłatne. Różnice występują zatem co do *causa* obydwu czynności prawnych. Przy umowie przelewu może chodzić np. o bezpłatne przysporzenie komuś korzyści. Celem pozostałych umów jest zawsze uzyskanie ekwiwalentu pieniężnego za zbywaną wierzytelność. Odpłatność stanowi istotę umowy forfaitingu i faktoringu. Zbywca wierzytelności ponosi koszty forfaitingowe, na które składają się: stała stopa dyskonta forfaitingowego, uiszczana przez zbywcę z góry w stosunku rocznym za cały okres odroczenia terminu zapłaty przez dłużnika forfaitingowego oraz prowizje, opłaty i marże ustalane w drodze negocjacji lub według przyjętej przez nabywcę tabeli prowizji i opłat. Odpłatność po stronie nabywcy wierzytelności polega na tym, że jest on zobowiązany zapłacić zbywcy równowartość nabytego prawa, pomniejszoną o obciążające zbywcę koszty forfaitingowe. Ponadto, przedmiotem cesji może być w zasadzie każda wierzytelność pieniężna, o ile nie wyłączają jej przepisy szczególne lub umowne zastrzeżenie. W umowach forfaitingu o faktoringu natomiast, przedmiotem są wierzytelności wynikające z określonych rodzajów umów handlowych. Kolejna różnica polega na tym, że z cesją nie łączą się szczególne ryzyka prawno – gospodarcze. Instytucja forfaitingowa

i faktoringowe ponoszą natomiast poza ryzykiem wypłacalności dłużnika wiele innych ryzyk np. ryzyko zmiany oprocentowania, ryzyka społeczne, polityczne, gospodarcze, walutowe. Wśród pozostałych różnic wskazać należy także na kwestie zabezpieczeń wierzytelności [8]. Otóż do dokonania przelewu nie jest wymagane zabezpieczenie wierzytelności, natomiast regułą jest zabezpieczenie nabytej wierzytelności przez instytucję forfaitingową. Rzadkością są umowy forfaitingowe w odniesieniu do wierzytelności nie zabezpieczonych. Ponadto, cesja wierzytelności co do zasady nie wymaga dla swojej skuteczności zachowania szczególnej formy [9], natomiast kładzie się szczególny nacisk na przestrzeganie pisemnej formy zawieranej umowy forfaitingu. Niektóre instytucje forfaitingowe wręcz wymagają poświadczenia autentyczności podpisów przedsiębiorców, zbywających wierzytelności w drodze forfaitingu.

Wypada także zwrócić uwagę na fakt, że w przeciwieństwie do forfaitingu i faktoringu, wierzytelności przenoszone w drodze klasycznej cesji rzadko stają się przedmiotem dalszego obrotu prawnego – gospodarczego [10]. Wiąże się to z charakterem podmiotów, uczestniczących w tych transakcjach. Krąg podmiotów wykorzystujących instytucję forfaitingu i faktoringu jest ograniczony w stosunku do kręgu osób, które mogą uczestniczyć w zawieraniu umów cesji. W początkach funkcjonowania forfaitingu udział brali w nim przedsiębiorcy, zawierający umowy eksportowo – importowe [11], [12]. W miarę upowszechnienia się tej instytucji krąg podmiotów związanych z forfaitingiem uległ poszerzeniu i objął także podmioty, prowadzące działalność gospodarczą w obrębie jednego kraju i wchodzące w relacje prawnego – gospodarcze z innymi podmiotami krajowymi. To samo co do zasady dotyczy umowy faktoringu. Niemniej jednak, krąg podmiotów mogących uczestniczyć w transakcjach forfaitingu, w porównaniu do kręgu osób mogących potencjalnie zawierać umowy cesji, który w zasadzie jest nieograniczony, pozostaje bardzo ograniczony [10]. Różnice ujawniają się także po stronie partnerów przedsiębiorców, wszak nabywaniem wierzytelności w drodze forfaitingu i faktoringu zajmują się praktycznie tylko wyspecjalizowane podmioty w postaci banków lub instytucji forfaitingowych, natomiast krąg cesjonariuszy w zasadzie jest nieograniczony [13].

Zakończenie

Praktyka obrotu gospodarczego jest na tyle bogata, że trudno byłoby ująć w ramy prawne wszystkie zjawiska o charakterze ekonomicznym, które pojawiają się w życiu gospodarczym. Podsumowując wypada wyrazić nadzieję, że nowoczesne instytucje obrotu wierzytelnościami znajdą stałe miejsce wśród umów gospodarczych funkcjonujących na rynku usług finansowych, przyczyniając się do wzbogacenia praktyki obrotu gospodarczego. Fakt, że już obecnie szereg banków działających w Polsce oferuje usługę forfaitingu, faktoringu oraz dyskonta weksli pozwala wyrazić przypuszczenie, iż instytucje te zostaną docenione jako atrakcyjny instrument wspierania przedsiębiorczości.

Streszczenie

Opracowanie stanowi kontynuację analizy wybranych instrumentów prawnych służących restrukturyzacji wierzytelności w ramach procesu zarządzania przedsiębiorstwem. W części drugiej opracowania skoncentrowano się na charakterystyce instytucji dyskonta weksli i cesji wierzytelności.

Restructuring companies' receivables. The analysis of exemplary legal instruments. Part two.

Abstract

The paper is a continuation of the analysis of selected legal instruments for restructuring the debt in the process of business management. The second part focuses on the characteristics of the institutions such as discounting bills of exchange and transfer of claims.

Literatura

- 1) Włodyka S. (red.), *Prawo umów w obrocie gospodarczym*, C.H. Beck, Warszawa 2001.
- 2) Koziński M., *Prawo wekslowe*, TNOiK Dom Organizatora, Toruń 1999.
- 3) Stecki L., *Forfaiting*, TNOiK Dom Organizatora, Toruń 1997.

- 4) Osada Z., Wędrychowski M. P., *Przelew wierzytelności w praktyce bankowej*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1997.
- 5) Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. Nr 16, poz 93 ze zm.
- 6) Mojak J., *Przelew wierzytelności w polskim prawie cywilnym*, Wyd. UMCS, Lublin 1990.
- 7) Lütschg – Emmenegger M., *A guide to forfaiting*, London 1998.
- 8) Zawada K., *Umowa przelewu wierzytelności*, Zakamycze, Kraków, 1990.
- 9) Bryła P., *Wierzytelność w praktyce gospodarczej*, Bart, Warszawa 1999.
- 10) Ring M.A., *Innovative Export Financing. Factoring and Forfaiting*, Business America. January 1993.
- 11) Jonasz E., *Faktoring jako jedna z metod finansowania przedsiębiorstw na polskim rynku finansowym*, Promotor, Warszawa 2004.
- 12) Korczyński I., *Opodatkowanie umowy forfaitingu*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2003.
- 13) Rawa P., *Prawne aspekty funkcjonowania instytucji faktoringowych*, Prawo Bankowe, 1995, nr 1-2.